

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΤΥΠΩΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΕΙΣΙΑ, ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ, ΙΕΡΑ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ

ΕΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
1928

Ε.Υ.Δ. της Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ-ΠΡΕΒΕΖΑ

ΥΠΟ

ΠΕΤΡΟΥ ΦΟΥΡΙΚΗ

Ἐν τῇ πρό τιμος ὑφ' ἡμῶν δημοσιευθείσῃ μικρᾷ περὶ Πρεβέζης μελέτῃ¹ παρατηρήθη ὅτι ἡμέτεροι καὶ ξένοι ἀσχοληθέντες περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης ἀνευδοιάστως ἐσχέτισαν τὴν Πρέβεζαν μετὰ τῆς Νικοπόλεως, ἣν ἐκ πλάνης ὠνόμασαν καὶ *Παλαιοπρέβεζαν*, ὥσει ἐπὶ τοῦ χώρου, ὃν αὕτη κατεῖχε, συνωκίσθη ποτὲ παλαιότερα τὶς Πρέβεζα, ἥς οἱ κάτοικοι βραδύτερον μετώκησαν δῆθεν εἰς τὴν νῦν².

Ἐν τῇ αὐτῇ δ' ὡς ἄνω μελέτῃ παρατηρήσαμεν προσέτι, ὅτι τὰ μέχρι τοῦδε περὶ τῆς Νικοπόλεως καὶ τῆς καταστροφῆς αὐτῆς ἐπ' ἐσχάτων εἰρημένα εἶναι ἐν πολλοῖς ἀπλαῖ εἰκασίαι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπαναλαμβάνόμεναι³.

Πρὸς ἄρσιν λοιπὸν τῶν εἰκασιῶν καὶ σαφεστέραν συσχέτισιν τῆς ἱστορίας τῶν δύο τούτων πόλεων ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον νὰ καταχωρίσωμεν ἐνταῦθα πᾶν ὅτι ἡμεῖς διὰ τῆς περὶ τὴν Πρέβεζαν ἐρεῦνης ἐδιδάχθημεν μέχρι τοῦδε καὶ περὶ τῶν τυχῶν τῆς Νικοπόλεως, ἥς αἱ τελευταῖαι ἡμέραι φαίνεται ὅτι, τῆς γεωγραφικῆς θέσεως συντελούσης, μοιραίως συνεδέθησαν μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς νοτιώτερον ταύτης καὶ εἰς ἀπόστασιν δώδεκα ἀπ' αὐτῆς χιλιομέτρων δημιουργηθείσης *Πρεβέζης*.

Πόσον δυσχερῆς, ἐπίπονος καὶ δυσπαρακολούθητος εἶναι ἡ ἔρευνα εἰδικῶν ἱστορικῶν ζητημάτων ἀναγομένων εἰς τὴν ρωμαϊκὴν καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ταύτη μεσαιωνικὴν καθόλου περίοδον εἶναι εἰς πάντας τοὺς περὶ ταύτην ἀσχολουμένους γνωστόν, ὥστε περιττεύει πᾶς λόγος ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως τῶν δυσχερειῶν. Ἐπίσης εἶναι γνωστὰ τὰ δυσγεφύρωτα

¹) Βλ. Ἐπετηρίδα ἑταιρείας βυζαντινῶν σπουδῶν, Ἀθήναι, 1924, Α', 274 κ.ε.

²) Ἐνθ. ἄνωτ. σ. 276. Ἀσφαλῶς τὸ ὄνομα ἀπεδόθη εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Νικοπόλεως ἀπλῶς λόγῳ τῆς γεινιάσεως αὐτῶν πρὸς τὴν Πρέβεζαν.

³) Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 298, ὑπ. 2.

ἢ μᾶλλον ἀγεφύρωτα ἱστορικά χάσματα, τὰ χαίνοντα πρὸ τοῦ ἐρευνητοῦ τοῦ βαδίζοντος διὰ τοῦ σκοτεινοῦ Μεσαίωνα.

Δὲν πρέπει συνεπῶς νὰ ξενίζηται τις μανθάνων ὅτι διὰ τῶν κατωτέρω δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐμφανίσωμεν εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ παράσχωμεν σημειώματα, ἅτινα σὺν τῷ χρόνῳ ὑπ' ἄλλων καὶ ἄλλων πλουτιζόμενα θὰ δυνηθῶσι νὰ βοηθήσωσιν ἐκείνον, ὅστις θ' ἀποτολήσῃ τὴν συγγραφὴν συνθετωτέρων ἱστορικῶν μελετῶν σχετικῶν πρὸς τὰς πόλεις ταύτας καὶ τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου.

Ἐν τέλει δ' ἐπιθυμοῦμεν ζωηρῶς νὰ τονίσωμεν, ὅτι εἰς τὰ κατωτέρω σημειώματα δὲν ἀποδίδομεν οὐδεμίαν ἄλλην ἰδιαιτέραν ἀξίαν, πλὴν τῆς ἐκ τῆς, κατὰ τὸ δυνατόν, συστηματικῆς χρησιμοποίησεως τῶν πηγῶν καὶ τῶν βοηθημάτων προκυπτούσης.

Α' ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ

Ἡ σημασία τῆς παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχίας, τῆς συγκροτηθείσης κατὰ τὴν 2αν Σεπτεμβρίου 31 π. Χ. ¹ μεταξὺ τῶν στόλων τῶν δύο τῆς Ρώμης συναρχόντων, Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ, τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος Αὐγούστου, εἶναι μεγίστη οὐ μόνον διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ διὰ τοῦ Καίσαρος τεραστίαν αὐξήσιν λαβόντος ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐφεξῆς ρύθμισιν τῶν τυχῶν τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἐφ' ἧς, ἀπὸ τῆς ἐν Λευκοπέτρα μάχης (147 π. Χ.), μεθ' ἣν ἡ ἠττηθεῖσα Ἑλλὰς ἔγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία φερομένη ἔκτοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα ², οὐδεμίαν ἄλλην οὐσιώδους κατακτητικῆς πρᾶξις εἶχεν ἀσκηθῆ, πλὴν τῆς δηλώσεως καὶ τῆς ἐπιβολῆς φόρων ³.

Μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἄκτιον ὁμοῦς ναυμαχίαν ἤρξατο ἡ ἀσκησις πράξεων, δι' ὧν σαφῶς κατεδηλοῦτο ὅτι ἡ Ρώμη ἐπεθύμει νὰ μεταχειρισθῆ ἐφεξῆς τὴν Ἀχαΐαν ὡς ἔδαφος οὐδόλως διάφορον τοῦ Ἰταλικοῦ. Πρὸς τοῦτο δ' ἤρξατο, δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ Ὀκταβιανοῦ, συνεχίζοντος τὸ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἐγκαινισθὲν σύστημα, τῆς εἰς αὐτὴν συστηματικῆς μετοικῆσεως Ρωμαίων πολιτῶν καὶ δὴ παλαιμάχων, οἵτινες ἕνεκα τῶν μακρῶν πολέμων καὶ δὴ τῶν ἐμφυλίων (49—31 π. Χ.) εἶχον, δικαίως ἴσως, τόσον

¹) Δίων. Κασσ. Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας 51, 1, 1 «τοιαύτη τις ἡ ναυμαχία αὐτῶν τῆ δευτέρᾳ τοῦ Σεπτεμβρίου ἐγένετο. τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως εἶπον, οὐδὲ γὰρ εἰωθα αὐτὸ ποιεῖν, ἀλλ' ὅτι τότε πρῶτον ὁ Καίσαρ τὸ κράτος πᾶν μόνος ἔσχεν, ὥστε καὶ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν τῆς μοναρχίας αὐτοῦ ἐτῶν ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἀκριβοῦσθαι».

²) Περὶ τῆς Ἀχαΐας, ὡς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας, βλέπε ὅσα ἀναφέρει ὁ G. Hertzberg ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, μετάφρασις Π. Καρολίδου, Ἀθῆναι, 1902, τόμ. Α, σελ. 627 κ. ἑ.

³) Πρβλ. G. Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ. ἀνωτ. Α' σ. 607 κ. ἑ.

θρασυνθῆ, ὥστε νὰ ἦτο ἀδύνατον εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν ν' ἀδιαφορήσῃ ἀνευ μεγίστου ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς ἡσυχίας τοῦ κράτους κινδύνου.

Βλέπομεν ὅθεν αὐτὸν μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἄκτιον νίκην ἐπιλαμβανόμενον τῆς διευθετήσεως τῶν ἀναγκῶν τῶν παλαιμάχων, εἰς οὓς διένειμεν οὐ μόνον χρήματα, ἀλλὰ καὶ γαίας¹.

Ἐπειδὴ δὲ αἱ Ἰταλικαὶ γαῖαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπαρκέσωσι πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀξιώσεων ὅλων τῶν παλαιμάχων, πρὸς δὲ καὶ τῶν Ρωμαίων πολιτῶν, οἵτινες κατὰ τὰ ταραχώδη ἔτη 43—42 π. Χρ. εἶχον ἀπολέσει οἰκίαις καὶ ἀγρούς, ὁ Ὀκταβιανὸς ἀνεζήτησε τοιαύτας εἰς τὴν ἐγγὺς Ἀχαΐαν, ἣν εἶχε παιδιόθεν, ἀλλὰ καὶ πρὸ μικροῦ, αὐτὸς οὗτος ἐκ τοῦ σύγγενου γνωρίσει².

Ἄφ' ἐνὸς λοιπὸν ἢ τῆς ἐξοικονομήσεως τῶν παλαιμάχων καὶ τῶν ἐκτεμόνων Ρωμαίων πολιτῶν ἀνάγκη, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ τῆς ἰδρύσεως στρατιωτικῶν ἀποικιῶν³ πρὸς εὐχερεστέραν ἐπιτήρησιν τῆς μετὰ πολλῶν καὶ λεινῶν ἀγῶνων εἰς τὴν Ρώμην ὑπαχθείσης Ἀχαΐας, ὑπεχρέωσαν τὸν Ὀκταβιανὸν νὰ προβῆ εἰς τὴν παρὰ τὰς εἰσόδους τῶν δύο πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς τὴν Ἰταλίαν προσδλεπόντων ἑλληνικῶν κόλπων, τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ, ἵδρυσιν δύο ἀποικιῶν, τῆς *Νικοπόλεως* καὶ τῶν *Πατρῶν* ὅν τὴν στρατηγικὴν σημασίαν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ παρίδῃ.

Χρόνος ἰδρύσεως.—Περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τῆς ἰδρύσεως τῆς *Νικοπόλεως* δὲν ἔχομεν ρητὴν καὶ ἀσφαλῆ μαρτυρίαν⁴.

¹) Δίων. Κασσ. 51, 4, 2. 51, 4, 4 «καὶ αὐτῶν ὁ Καῖσαρ τοῖς μὲν ἄλλοις χρήματα ἔδωκε, τοῖς δὲ διὰ παντὸς αὐτῷ συστρατεύουσαι καὶ γῆν προσκατένειμε. τοὺς γὰρ δῆμους τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ τοὺς τὰ τοῦ Ἀντωνίου φρονήσαντας ἐξοικίσας τοῖς μὲν στρατιώταις τὰς τε πόλεις καὶ τὰ χωρία αὐτῶν ἐχαρίσατο. ἐκείνων δὲ δὴ τοῖς μὲν πλείοσι τὸ τε *Λυρράχιον* καὶ τοὺς *Φιλίππους* ἄλλα τε ἐποίκειν ἀντέδωκε, τοῖς δὲ λοιποῖς ἀργύριον ἀντὶ τῆς γῶρας τὸ μὲν ἐνειμε, τὸ δ' ὑπέσχετο».

²) Βλ. G. Fr. Hertzberg-Καρολίδου, ἐνθ. ἀνωτ. Α' σ. 611 κ. ἐ.—Πρβλ. Φραγκ. Βερτολίνη Σ. Λάμπρου, Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι, 1893, τόμ. Β', σ. 46 κ. ἐ.

³) ¹) Στράβων 7,324 ἀναφέρει «τὸ *Βουθρωτιὸν* . . . ἐποίκους ἔχον Ρωμαίους . . .», ὁ δὲ Δίων Κάσσιος 51,44 προστίθησι τοὺς *Φιλίππους* καὶ τὸ *Λυρράχιον*. Ἀλλὰ καὶ ἡ *Κορινθίς*, ἡ *Κασσιόδωρος*, ἡ *Πελλα*, τὸ *Διον* καὶ ἡ *Βοῦλλις* ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Πρβλ. G. Hertzberg-Καρολίδου, ἐνθ. ἀνωτ. Α' σ. 620 κ. ὑποσ. 47. Ἐνθα εὐρίσκεται πρόχειρος καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

⁴) Ὁ G. Fr. Hertzberg-Καρολίδης, ἐνθ. ἀνωτ. Α' σ. 613 ὑπ. 26 ἀναγράφει ὅτι κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Κασσιόδωρου ἡ Νικόπολις ἐκτίσθη τὸ 724 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, κ. ἐ. τὸ 30 π. Χρ. (πρβλ. Mommsen, ἐν *Abhandlungen der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften*, τόμ. 8, 1871, σ. 626). Κατὰ δὲ τὸ *Ἐνδοβιανὸν χρονικόν* (ἐκδ. Aucher, τόμ. 2, 257) ἐκτίσθη κατὰ τὴν 18⁴ Ὀλυμπ. Τέλος κατὰ τὸν *Ἰερώνυμον* (παρὰ Roncall, I, 440) ἡ κτίσις τῆς Νικ. μετατίθεται εἰς τὴν 18⁷ Ὀλυμπ.—Βλ. καὶ Δ. Κάσσιον 51,1, Ἰώσηπον, Ἀρχαιολογ. Ἰουδαϊκ. I⁷, 5, 8. Tacit. Annales II, 63. V, 10, Pompon. Met. II, 3,10, Tabul. Peutinger. καὶ Ἡσυχίου Μιλησίου χρον. ιστορ. ἀποσπάσμ. βιβλ. E, 2 ἀρχ. (παρὰ C. Müller, Fr. hist. Gr. IV. σ. 146).

Και δεχόμεθα μὲν ὡς βέβαιον, διότι εἶναι ὀρθόν, καίτοι δὲν πιστοῦνται ὑπ' αὐτόπλου, ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς μετὰ τὴν ναυμαχίαν καθιέρωσε τὸν χώρον, ἐφ' οὗ ἦτο ἰδρυμένον τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ¹, ἀλλ' οὐδείς ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀμέσως προέβη καὶ εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ ἄλλως τε καὶ οὐδείς μαρτυρεῖ τοῦτο ρητῶς· τὸναντίον μάλιστα Δίων ὁ Κάσσιος ἀναφέρει ὅτι καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ τοῦ χώρου καθιέρωσις ἐγένετο βραδύτερόν πως², διότι ἐπειγούσης φύσεως ζητήματα, ὡς ἡ δίκωξις τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἡ ἀπειληθεῖσα ἐν Ἰταλίᾳ στάσις, δι' ἣν καὶ μεσοῦντος τοῦ χειμῶνος (31 π. Χρ.) ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ Σάμου εἰς Βρεντήσιον³, δὲν ἐπέτρεπον ν' ἀσχοληθῇ περὶ δευτερεύοντα.

Λογικώτερον λοιπὸν εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς μετὰ τὴν δίκωξιν καὶ τὸν τὴν 1ην Αὐγούστου 30 π. Χρ. ἐπελθόντα θάνατον τοῦ Ἀντωνίου καὶ δὴ μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου εἰς Ρώμην ἐπιστροφήν αὐτοῦ (τὸ ἔαρ τοῦ 29 π. Χρ.), ὅτε βεβαίως καὶ ἐπελήφθη τῆς ὀριστικῆς ρυθμίσεως τῶν ἀξιώσεων τῶν παλαιμάχων, προέβη εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς ἀποικίας, δι' ἣν αἰτίαν ἀνωτέρω εἴπομεν.

Ὁ Στράβων, πρῶτος τῶν συγχρόνων περιγράψας τὰ κατ' αὐτὴν⁴, ἀναφέρει μὲν ὅτι εὔρε τὴν Νικόπολιν ἐκτισμένην παρὰ τὸν λιμένα Κομαρον⁵ καὶ εἰς ἀπόστασιν δώδεκα σταδίων ἀπὸ τοῦ νοτιώτερον κειμέ-

¹) Suet Aug. 18 «... locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum navalibus spoliis, Neptuno ac Martii consecravit». (1) Σουητόνιος ὁμοίως γράφας τὸν βίον τοῦ Αὐγούστου μετὰ ἑκατὸν περίπου ἔτη δὲν δύναται βεβαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς σύγχρονος πηγή.

²) Δίων ὁ Κάσσιος (51, 1, 4) περιγράφων τὰ ἀμέσως μετὰ τὴν ναυμαχίαν γενόμενα καὶ δὴ τὰ κατὰ τὴν καθιέρωσιν ἐπιφέρει «ταῦτα μὲν ὕστερον ἐγένετο, τότε δὲ μέρος μὲν τι τῶν νηῶν ἐς δίκωξιν τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας ἔστειλε...»

³) Δίων Κάσσ. 51, 4, 2 «θορυβησάντων δ' αὐτῶν ἐν τούτῳ φανερώς ἄτε καὶ πολὺ ἀπὸ σφῶν ἀπαρτῶντος αὐτοῦ, ἐφοβήθη μὴ τι προστάτου τινοῦ λαβόμενοι δράσωσι, καὶ διὰ τοῦτ' Ἀντώνιον μὲν ἄλλοις ἀναζητήσαι προσέταξεν, αὐτὸς δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἤπειθ' ἠμεσῶς τὸν χειμῶνος, ἐν ᾧ τὸ τέταρτον μετὰ Μάρκον Κράσσον ἦρχεν...» καὶ 51, 4, 4 «ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ Βρεντέσιον οὐκέτι πόρρω προὐχώρησεν...»

⁴) Ὁ Στράβων, ὡς γνωστόν, τὸ θέρος τοῦ 29 π. Χρ., κατὰ τὴν ἐξ Ἀνατολῆς εἰς Ἰταλίαν πορείαν αὐτοῦ ἐπεσκέφθη μέρη τινὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἄν ὁμοίως ἐπεσκέφθη τὴν Νικόπολιν καὶ τότε δὲν εἶναι ρητῶς μεμαρτυρημένον. Ὁ κ. Κ. Ρωμτος (ἐν Ἐλαχαιοῦ Δελτίῳ, τόμ. 9 [1927], Παράρτημα σ. 3) δέχεται ὅτι ὁ Στράβων «διήλθε τοιλάχιστον ἐκ Νικοπόλεως» κατὰ τὸ 29 π. Χρ. Λαμβάνοντες ὁμοίως ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῷ ἐβδόμῳ βιβλίῳ, ἐν ᾧ περιγράφει τὰ κατ' αὐτὴν ἀποκαλεῖ τὸν Ὀκταβιανὸν «σεβαστὸν καίσαρα, ἀποδίδων αὐτῷ προσωνυμίαν, ἣν μόνον κατὰ τὸ 27 π. Χρ. ἔλαβε τὸ πρῶτον, δυνάμεθα νὰ εἰκασώμεν ὅτι ἡ περὶ Νικοπόλεως περιγραφή δὲν ἐγράφη πρὸ τοῦ ἐτους τούτου.

⁵) Στράβ. 7, 324 «Μετὰ δὲ Γλυκὸν λιμένα ἐφεξῆς εἰσὶ δύο ἄλλοι λιμένες ὁ μὲν ἐγγυτέρω καὶ ἐλάττω Κομαρος ἰσθμὸν ποιῶν ἐξήκοντα σταδίων πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ τὸ τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος κτίσμα τὴν Νικόπολιν ὁ δὲ ἀπωτέρω καὶ

νου ἑτέρου λιμένος, ὅστις ἦτο μεγαλύτερος καὶ καλύτερος¹, οὐδὲν ὁμως θετικὸν καὶ ὀριστικὸν γράφει περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, εἰ μὴ ὅτι ἦτο κτίσμα τοῦ σεβαστοῦ καίσαρος² καὶ ὅτι ἰδρύθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ³.

Αἰτία ἰδρύσεως.—Ὁ αὐτὸς Στράβων ὁμιλῶν κατωτέρω περὶ τῆς αἰτίας τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Νικοπόλεως ἀναφέρει ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς εὐρῶν τὴν χώραν καταλεπονημένην ἕνεκα τῶν συνεχῶν μακεδονικῶν καὶ ρωμαϊκῶν πολέμων καὶ τὰς πόλεις «ἐκλελειμμένας τελείως» ἐκ πολλῶν συνήκισε μίαν, τὴν Νικόπολιν, κληθεῖσαν οὕτω διὰ τὴν πρὸ τοῦ στόματος τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου νίκην τοῦ σεβαστοῦ καίσαρος κατὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς συμμάχου αὐτοῦ Κλεοπάτρας⁴. Οὕτω ἀπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ ἐντεῖθεν ἐγένετο ὑπὸ πάντων ἀποδεκτὸν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἰδρυσις τῆς Νικοπόλεως δέον ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν δῆθεν τῆς ἀπαθανάτισεως τῆς περὶ τὸ Ἄκτιον νίκης αὐτοῦ⁵. Ἄν τοιαύτη τις σκέψις

μεῖζων καὶ ἀμείνων πλησίον τοῦ στόματος τοῦ κόλπου, διέχων Νικοπόλεως ὅσον δώδεκά σταδίους.*

¹) Στράβων 7, 824.

²) Στράβων 7, 324.

³) Στράβων 10, 450 «Ἀνακτόριον. . . τῆς νῦν ἐκτισμένης ἐφ' ἡμῶν Νικοπόλεως».

⁴) Στράβων 7, 325 «Μακεδόνες δ' ὕστερον καὶ Ῥωμαῖοι καὶ ταύτην (ἰδηλ. τὴν Ἀμβρακίαν) καὶ τὰς ἄλλας κατεπόνησαν τοῖς συνεχέσι πολέμοις διὰ τὴν ἀπειθειαν. ὥστε τὸ τελευταῖον ὁ Σεβαστὸς ὁρῶν ἐκλελειμμένας τελείως τὰς πόλεις εἰς μίαν συνήκισε τὴν ὑπ' αὐτοῦ κληθεῖσαν Νικόπολιν ἐν τῷ κόλπῳ τούτῳ (τ' εἰ τῷ Ἀμβρακικῷ) ἐκάλεσε δ' ἐπώνυμον τῆς νίκης. ἐν ἣ κατεναυμάχησεν Ἀντώνιον πρὸ τοῦ στόματος τοῦ κόλπου καὶ τὴν Αἰγύπτου βασίλισσαν Κλεοπάτραν παροῦσαν ἐν τῷ ἀγῶνι καὶ αὐτήν». Πρβλ. καὶ Στράβ 7, 322 καὶ 7, 327.

⁵) Στράβων 7, 325.—Πρβλ. Sueton. Aug. 18 «Quoque Actiacaе victoriae memoria celebratior in posterum esset, urbem Nicopolim apud Actium condidit: ludosque illic quinquennales constituit; et ampliato vetere Apollinis templo locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum navalibus spoliis, Neptuno ac Martii consecravit». Πρβλ. Κωνστ. Πορφυρογεννήτου. Περὶ θεμάτων (ἔκδ. Βόννης) 2, 34, 16 «Νικόπολις μητροπόλις ἐκλήθη δὲ Νικόπολις δι' αἰτίαν τοιαύτην». Καίσαρ ἐκεῖνος ὁ σεβαστὸς καὶ περιώνυμος Αὔγουστος πόλεμον ἔοχε μετὰ Κλεοπάτρας τῆς Αἰγυπτίας καὶ Ἀντωνίου τοῦ ταύτης ἀνδρός, ὃς ἦν πρότερον ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Καίσαρος γαμβρός. . . . καὶ νικήσας ὁ Καίσαρ τὸν Ἀντώνιον καὶ τὴν Κλεοπάτραν ἐκτισε πόλιν, καλεσας αὐτὴν Νικόπολιν διὰ τὸ ἐκεῖσε ἠττηθῆναι τὸν Ἀντώνιον». — Ἐπιθι καὶ C. Bursian, Geographie von Griechenland, Leipzig, 1862, 1, 32 «..Ruinen von Nicopolis (auch Actia Nicopolis genannt) der von Octavianus zur Erinnerung an seinen Sieg über Antonius und Kleopatra...».

* «Οἱ δύο ἀνωτέρω ἀναφερόμενοι λιμένες, ὧν ὁ μὲν Κόμαρος ὀνομάζεται νῦν Ἀβένικας (ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Μυτικαί), ὁ δ' ἕτερος (οὗτινος τὸ ὄνομα ἦτο ἀγνωστον εἰς τὸν Στράβωνα *βαθὺ* ἢ *παρυγγοῖα*, ἀσφαλῶς ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῆς Νικοπόλεως, καίτοι ὡς ἐμπορικὸς λιμὴν αὐτῆς, ἀγνωστον ἐπὶ πόσον χρόνον ἐχρησίμεισε τὸ Ἰεράκιον, ὡς ρητῶς μαρτυρεῖ ὁ Στράβων (10, 434) «Ἀνακτόριόν τε ἐπὶ χερσαγήσου ἰδρυμένον Ἄκτιον πλησίον, ἐμπορικῶν τῆς νῦν ἐκτισμένης ἐφ' ἡμῶν Νικοπόλεως».

ἐξεδηλώθη τῷ ὄντι ὑπὸ τοῦ συνετοῦ στρατηγοῦ, αὐτῆ, καθ' ἡμᾶς, δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῆ εἰ μὴ ὡς ἀπλῆ ψυχολογικὴ ἐκμετάλλευσις. Ἴνα δηλαδὴ μὴ καταστῆ ζωηρῶς αἰσθητὴ εἰς τοὺς μήπω ἠρεμήσαντας Ἕλληνας ἡ πρώτη αὐτῆ κατακτητικὴ καὶ δουλωτικὴ ἐπὶ τῆς χώρας αὐτῶν ἐνέργεια, προεβλήθη πολιτικώτατα καὶ συνετώτατα ἢ πρόφασις τῆς νίκης καὶ ἡ ἀπονομὴ τιμῶν καὶ εὐχαριστιῶν εἰς τοὺς θεοὺς (Ἀπόλλωνα, Ποσειδῶνα καὶ Ἄρη) ἐπὶ τῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιδειχθείσῃ εὐνοίᾳ.

Τρόπος ἰδρύσεως.—**Όνομα.**—Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Ὀκταβιανός, μικρὸν πρὸ τῆς ναυμαχίας, καταλαβὼν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως τὴν ἔναντι τοῦ Ἀκτίου χερσόνησον ἔστησεν ἐπὶ μετεώρου τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ καὶ ἐκ τούτου «ἐφήδρευε καὶ ἐφώρμει» κατὰ τοῦ Ἀντωνίου². Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν καθιερώσας τὸν χώρον, ἐφ' οὗ ἦτο ἰδρυμένον τὸ στρατηγεῖον, ἐκρηπίδωσεν αὐτὸν διὰ τετραγώνων λίθων καὶ ἐκόσμησε διὰ τῶν ἐμβόλων τῶν πλοίων τοῦ ἠττηθέντος στόλου τοῦ Ἀντωνίου³.

Περὶ δὲ τὸν οὕτω καθιερωθέντα χώρον συνφιλίσθη βραδύτερον ἡ πρώτη καὶ σπουδαιότερα τῶν ἐπὶ ἑλληνικῆς γῆς ἰδρυθεισῶν ῥωμαϊκῶν ἀποικιῶν, κληθεῖσα Νικόπολις⁴ (Nicopolis)⁵ καὶ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων ὁμωνύμων πόλεων προσεπικληθεῖσα Ἀκτία Νικόπολις (Actia Nicopolis)⁶, ἢ πρὸς Ἀκτίους Νικόπολις⁷, Νικόπολις ἢ κατὰ Ἀκτίαν⁸, ἢ

¹) Sueton ἐνθ. ἀνωτ.

²) Πλουτάρχου Ἀντωνίου (62), «φθάνει δὲ Καίσαρ, Ἀντωνίου περὶ τὸ Ἀκτιον ὄρμουεντος, ἐν ᾧ τόπω νῦν ἡ Νικόπολις ἰδρύται...».—Δίων Κάσσιος (50, 12) «κατέλαβε τὸ χωρίον τοῦτο ἐν ᾧ νῦν ἡ Νικόπολις ἐστὶ, καὶ ἐν αὐτῷ ἐπὶ μετεώρου, ὅθεν ἐπὶ πάντας ὁμοίως τῆς τε ἔξω τῆς πρὸς Πάξις θαλάσσης καὶ τῆς ἔσω τῆς Ἀμβρακικῆς τῆς τε ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, ἐν ᾧ οἱ λιμένες οἱ πρὸς τῇ Νικοπόλει εἰσὶν, ἀποπτόν ἐστιν, ἰδρύθη καὶ αὐτὸ τε ἐκρατύνατο καὶ τείχη ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸν λιμένα τὸν ἔξω τὸν κόμαρον καθῆκε, κάκ τούτου καὶ ἐφήδρευε καὶ ἐφώρμει τῷ Ἀκτίῳ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν».—Ζωναρῆς (10, 28) «κατέλαβε τὸ χωρίον τοῦτο ἐν ᾧ νῦν εἰσὶν ἡ Νικόπολις κάκ τούτου ἐφήδρευε τῷ Ἀκτίῳ κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν».—Μιχαὴλ Γλυκᾶς (Χρον. 380) «ἐν δὲ τῷ τοῦ στρατοπέδου τόπῳ κτίσας πόλιν Νικόπολιν ταύτην ὠνόμασεν».

³) Στράβ. 7, 325 «ἡ μὲν οὖν Νικόπολις... χώραν ἔχουσα πολλὴν καὶ τὸν ἐκ τῶν λαφύρων κόσμον».—Sueton. ἐνθ. ἀνωτ. «exornatum navalibus spoliis,.... consecravit».

⁴) Στράβων 7, 325 κ. ἀ.—Δίων Κάσσιος 51, 1, 3.

⁵) Tacit. Ann. 2, 58 κ. ἀ.—Sueton. Aug. 18. «urbem Nicopolim apud Actium condidit».

⁶) Πρβλ. Itinerarium Antonini (ἐκδ. G. Parthey—M. Pinder) Berolini, 1848, 325, 2 «Actia Nicopolis».—Zumpt, Commissio Epigr. τόμ. I, σ. 376.—C. Bursian, Geographie von Griechenland, τόμ. I, σ. 32 καὶ 114.

⁷) Εὐσεβ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. 6, 19, 8 (ἐκδ. E. Schwartz) σ. 236 «ἐν τῇ πρὸς Ἀκτίους Νικοπόλει» καὶ ἐπὶ νομισμάτων: *Η ΠΡΟΣ ΑΚΤ.*—Πρβλ. B. Y. Head-I. Σβορώνου, Ἱστορία τῶν νομισμάτων, Ἀθήναι, 1898, τόμ. Α', σ. 408.

⁸) Γεωργίου Συγκέλλου, Ἐκλογὴ Χρονογραφίας (ἐκδοσ. Βόννης) σ. 583, 17 «Νικόπολις ἢ κατὰ Ἀκτίαν ἐκτίσθη καὶ Ἀκτία ὁ ἀγὼν ἐτέθη».

καθ' Ἑλλάδα Νικόπολις¹, ἀλλὰ καὶ Νικόπολις ἱερὰ² καὶ Σεβαστοῦ κτίσμα³.

Εἰς τὸν συνοικισμὸν τῆς Νικοπόλεως, εἰς ἣν ἐλάχιστοι, ὡς φαίνεται, ἀπεστάλησαν Ῥωμαῖοι ἀποικοί, ἀποτελέσαντες μικρὰν ἐν τῇ νέᾳ πόλει μειονότητα⁴, ἐξηναγκάσθησαν νὰ συμβάλωσιν δι' ὄλοσχεροῦς ἐξοικισμοῦ τῶν κατοίκων αὐτῶν οὐ μόνον ἢ Ἀμβρακία καὶ τὸ Ἄργος τὸ Ἀμφιλοχικόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι Αἰτωλικαὶ καὶ Ἀκαρνανικαὶ πόλεις⁵.

Ἐπίδοσις. — Τοσοῦτο δ' ἐμερίμνησε περὶ αὐτῆς ὁ Ὀκταβιανὸς ὥστε μετ' οὐ πολὺ ὁ Στράβων ἀναφέρει αὐτὴν εὐανδροῦσαν καὶ καθ' ἡμέραν ἐπιδίδουσαν, πρὸς δὲ καὶ ἔχουσαν χώραν πολλήν⁶, ἥτις ἀνῆκε πρὸ μικροῦ εἰς τὰς ἐξοικισθείσας ἑλληνίδας πόλεις. Ὁ Ὀκταβιανὸς δηλονότι διὰ νὰ καταστήσῃ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀσφαλῆ τὴν οἰκονομικὴν θέσιν τοῦ κτίσματος αὐτοῦ ἐπροίκισεν αὐτὸ διὰ πασῶν τῶν ἐκτάσεων γῆς, ἃς ἐνέμοντο αἱ

¹) Νικήτας Χωνιάτης, (ἐκδ. Βόννης) 860 «... ὃ ἐστὶν ἢ καθ' Ἑλλάδα Νικόπολις».

²) Πλουτάρχ. Συμποσιακ. 4, 2 «οὐ δ' εἶπεν, ἀμφίαλον ὦν ζῶον καὶ τοσαύταις ἐντεθραμμένον θαλάτταις, αἱ τὴν ἱερὰν πέριξ ὑμῶν ἐλίττουσι Νικόπολιν, οὐκ ἀμύνεις τῷ Ποσειδῶνι;» — Καὶ ἐπὶ νομισμάτων: ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ ΙΦΡΑ καὶ ΙΕΡΑΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ, ΝΕΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΑΣ ΝΑΥΑΡΧΙΔΟΣ, ΝΕΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΑΣ ΑΝΥΛΟΥ. πρβλ. Head - Σβορώνου ἐνθ. ἀνωτ.

³) Στράβ. 7, 324 «Σεβαστοῦ Καίσαρος κτίσμα Νικόπολιν» καὶ ἐπὶ νομισμάτων ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΚΤΙΣΜΑ. — Πρβλ. Head - Σβορώνου ἐνθ. ἀνωτ.

⁴) Βλ. G. Fr. Hertzigberg - Καρολίδου, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας. Ἀθήναι, 1902, τόμ. Α'. σ. 614-631, σημ. — Πρβλ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 1, 1, σ. 376, 473. — Bursian, Geogr. v. Griechenland, Leipzig, 1862, τ. Α'. σ. 32.

⁵) Στράβων 7, 325 «... ὥστε τὸ τελευταῖον ὁ Σεβαστὸς ὄρων ἐκλειμμένας τελείως τὰς πόλεις εἰς μίαν οἰκίσαι τὴν ὑπ' αὐτοῦ κληθείσαν Νικόπολιν ἐν τῷ κόλπῳ τούτῳ» (τ. ἔ. τῷ Ἀμβρακικῷ) — Δίων. Κασσ. 51, 1, 3 «πόλιν τέ τινα ἐν τῷ τοῦ στρατοπέδου τόπῳ, τοὺς μὲν συναγεῖρας τοὺς δ' ἀναστήσας τῶν πλησιοχώρων, συνάκτας, Νικόπολιν ὄνομα αὐτῇ δούς». — Πausan. 5, 3, 2 «Ἀμβρακίωτος δὲ καὶ Ἀνακτορίου ἀποίκους Κορινθίους ὄντας. ἐπηγάγετο ὁ Ῥωμαῖον ἰσοκλεὺς εἰς Νικοπόλεως συνοικισμὸν πρὸς τῷ Ἀκτίῳ» πρβλ. 7, 18. 6. 7, 21, 1 καὶ 10. 38 «Δελφῶν δὲ ἀπωτέρω σταδίου εἰκοσί τε καὶ ἑκατὸν ἐστὶν Ἀμφισσα μεγίστη καὶ ὀνομαστοτάτη πόλις τῶν Λοκρῶν. ἐσοιοῦσι δὲ αὐτοῖς εἰς τὸ Αἰτωλικὸν αἰοχύνη τῶν Ὀζολῶν τοῦ ὀνόματος. καὶ δὴ καὶ ἔχει τὸν λόγον εἰκότα, δια βασιλεὺς ἐ Ῥωμαίων ἀναστοτους εἰς τὸν Νικοπόλεως οἰκισμὸν ἵπποιησεν Αἰτωλοὺς, ἀποχωρήσας τοῦ δήμου τὸ πολὺ εἰς τὴν Ἀμφισσαν». — Ἐπιθι καὶ Anthologia Palatina (ἐκδ. Fred. Dübner) Parisiis, 1871, τόμ. II, σ. 113 ἀρ. 553 (Φιλίππου).

*Λευκάδος ἀντί με Καῖσαρ ἰδ' Ἀμβρακίης ἐριβόλων
 θυροῖον τε πλείν ἀντί τ' Ἀνακτορίου,
 Ἄργιος Ἀμφιλόχον τε καὶ ὀπόσα ραίσαστο κύκλω
 ἄσι' ἐπιθρώσκων δουρομανῆς πάλεμος
 εἶαστο Νικόπολιν θειῆν· ἀντί δὲ νίκης
 Φοῖβος ἀναξ ταύτην δέχυνται Ἀκτιάδος.*

⁶) Στράβ. 7, 325 «ἢ μὲν οὖν Νικόπολις εὐανδροεὶ καὶ λαμβάνει καθ' ἡμέραν ἐπίδοσιν χώραν τε ἔχουσα πολλήν καὶ τὸν ἐκ τῶν λαφύρων κόσμον...».

ἡπειρωτικά, ἀμβρακικά καὶ αἰτωλοακαρνανικά πόλεις, αἵτινες ἐξορκίσθησαν πρὸς συνοικισμόν τῆς Νικοπόλεως. Χώρα πολλή καὶ λιμένες καλοὶ ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ ἐπὶ τῶν ἡπειρωτικῶν ἀκτῶν ἐξησφάλισαν τὴν εὐημερίαν τῆς νέας πόλεως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς.

Ἡ Νικόπολις ἐλευθέρα πόλις. — Καὶ περὶ τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς φαίνεται ὅτι εὐνοικῶς ἐμερίμνησεν ὁ Ὀκταβιανός. Περὶ τῆς μορφῆς ὅμως καὶ τοῦ ἀκριβοῦς τύπου τοῦ πολιτεύματος, δι' οὗ ἐκανονίσθη ἡ πολιτειακὴ ζωὴ τοῦ ἐν τῇ πρὸ μικροῦ δουλωθείσῃ Ἑλλάδι ἀναφυέντος ἐλευθέρου νεοπλάσματος, ὡς καὶ περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν καθωρίσθη ἡ μορφή αὐτῆ, δὲν ἔχομεν σαφεῖς πληροφορίες.

Ὁ Στράβων οὕτε μίαν λέξιν δὲν ἀφιερῶ εἰς τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος· νομίζομεν ὅμως ὅτι τοσαύτης σημασίας ζήτημα δὲν θὰ παρήρχετο ὁ γεωγράφος ἀπαράτητον, ἂν τῷ ὄντι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ὑφίστατο τοῦτο. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Πλίνιος ἐν τινι χωρίῳ, ἐν ᾧ τὸ Ἄκτιον ὀνομάζει ἀποικίαν τοῦ Αὐγούστου, τόσον συντόμως καὶ συγκεχυμένως ὁμιλεῖ περὶ ἐλευθέρων Νικοπολιτανῆς πολιτείας¹, ὥστε ἐκτὸς τοῦ τίτλου οὐδὲν ἕτερον διδάσκει. Ἐκ τῆς ἀτελοῦς ὅμως ταύτης πληροφορίας μανθάνομεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ φυσιοδίφου, δηλαδὴ πεντήκοντα περίπου ἔτη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς πόλεως, ἡ Νικόπολις ἦτο πόλις ἐλευθέρα· κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον ἔχομεν ἔστω καὶ ἀσαφῶς τὴν πρώτην περὶ τοῦ ἐλευθέρου πολιτεύματος αὐτῆς μνείαν.

Ἄν ὅμως ἡ ἐλευθερία αὐτῆς ἦτο ὁμοία ἐκείνῃ, ἧς μετείχον αἱ ἄλλαι ἐλεύθεραι ῥωμαϊκαὶ πόλεις² ἢ διάφορος, οὐδὲν οὐδαμῶθεν διδασκόμεθα, διότι καὶ αἱ ὀλίγαι λέξεις, αἳ ὁ Ἀρριανὸς εἰρωνευόμενος ἀναγράφει ὡς ἐπιβοήσεις τῶν Νικοπολιτῶν³, δὲν προσθέτουσιν εἰ μὴ μόνον ὅτι λήγοντος τοῦ πρώτου μ. Χρ. αἰῶνος ἡ ἐλευθερία ὑφίστατο.

¹) Plin Nat. Hist. 4. 2, 1 «Carnaniae, quae antea Curetis vocabatur, oppida; Heraclia, Echinus et in ore ipso colonia Augusti Actium cum templo Apollinis nobili, ac civitate libera Nicopolitana». Ὁ C. Bursian, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 114 νομίζει ὅτι τὸ colonia Augusti Actium δεῖν νὰ ἐκληφθῆ ὡς ἐν ἄλλο ὄνομα τῆς Νικοπόλεως.

²) Ὁ Πανσανίας (7. 18, 5) περὶ τῶν Πατρῶν λέγει «καὶ ἔδωκε μὲν ἐλευθέρους Ἀχαιῶν μόνους τοῖς Πατρεῦσιν εἶναι, ἔδωκε δὲ καὶ [ἐς] τὰ ἄλλα γέγρα σφίσι, ὅλσος τοῖς ἀποίκιοις νέμειν οἱ Ρωμαῖοι νομίζουσι». Καθ' ἡ δὲ παρατηρεῖ ὁ Hertzberg (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 631, 63) ἡ Νικόπολις, ὡς καὶ αἱ Πάτριαι, ἀπολαύουσαι τινῶν ἐκ τῶν πολυτίμων δικαιωμάτων, δι' ὃν διεκρίνοντο αἱ ῥωμαϊκαὶ ἀποικίαι, δὲν ἐπροικίσθη ὅμως διὰ τοῦ ἰταλικοῦ δικαίου (jus italicum).

³) Ἀρριανοῦ, Τῶν Ἐλικτήτου διατριβῶν, 4, 1, 14 (ἐκδ. Her. Schenkl) «...ἀλλὰ γίνωσκε, ὅτι ἐκ μεγάλης οἰκίας δοῦλος εἶ· οὕτως καὶ Νικοπολιταὶ ἐπιβοῶν εἰώθησαν ἐν τῇ τῆν Καίσαρος τύχῃ, ἐλεύθεροι ἔσμεν».

Ἐπίσης ἄγνωστον εἶναι ἐπὶ πόσον χρόνον διατηρήθη ἡ ἐλευθερία τῆς πόλεως ταύτης. Διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εὗρέθησαν νομίσματα ἀναγόμενα εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Γαλλιανοῦ (268 μ. Χρ.) χρόνους ¹, ἀλλ' ἐπίσης εἶναι ἀληθὲς ὅτι ταῦτα σχετιζόμενα πρὸς τοὺς Ἀκτίους ἀγῶνας, καὶ οἰοεὶ ἀναμνηστικῶν μεταλλίων θέσιν ἐπέχοντα, δὲν νομίζομεν ὅτι δύναται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀποδείξεις τῆς ἐλευθερίας τῆς πόλεως.

Συμμετοχὴ εἰς τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον.—Ἡ πρὸς τὴν Νικόπολιν εὐνοία τοῦ Αὐγούστου ἐξεδηλώθη καὶ κατ' ἄλλον τρόπον. Ὑπεχρέωσε δηλαδὴ τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον νὰ δεχθῆ μεταξὺ τῶν μετεχουσῶν ἐκείνου πόλεων καὶ τὴν Νικόπολιν, εἰς ἣν καὶ παρεχωρήθησαν ἕξ ψήφοι ². Ἦτο ὅμως ἀρὰ γε ἡ πρᾶξις αὕτη ἀπλῆ πρὸς τὴν Νικόπολιν ἔνδειξις εὐνοίας ἢ ἐσκεμμένη πολιτικὴ τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐνέργεια ἐγκαταστάσεως τοποτηρητῶν ἐν αὐτῷ τῷ συνεδρίῳ, ὅπερ ἔκτοτε, καὶ δὴ μετὰ τὴν τροποποίησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ψήφων, ἀποβαλὼν τὴν πολιτικὴν σημασίαν, περιορίσθη μόνον εἰς τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἐν Δελφοῖς καὶ Θερμοπύλαις ἱερῶν; Τὰ αἴτια τοῦ περιορισμοῦ ἢ μᾶλλον ἐκφυλισμοῦ τοῦ συνεδρίου δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ἐφ' ὅσον ὑπὸ δουλείαν φιλελεύθεροι θεσμοὶ καὶ δὴ τοιαύτης φύσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ ζήσωσι.

Οἱ μετὰ τὸν Αὐγούστον χρόνοι.—Ὁ Ὀκταβιανὸς Αὐγούστος κατὰ πάντα τρόπον μεριμνήσας περὶ τοῦ κτίσματος αὐτοῦ, ἀπὸ δὲ τῶν ἐτῶν 22—19 π. Χρ., καθ' ἃ εἰσήγαγε τὸ νέον σύστημα τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως, καταστήσας αὐτὸ οἰοεὶ *πρωτεύουσαν* καὶ μητρόπολιν τῆς νοτίου Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνανίας ³, κατέβαλε πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως καταστήσῃ τὴν εὐημερίαν αὐτοῦ διαρκεστέραν. Παρὰ τὰς προσπαθείας ὅμως ταύτας δὲν ἦτο βεβαίως δυνατόν καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ αὐτὴν εἰς αὐτὸ αἰώνιον, ἐφ' ὅσον δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ διαρκῆ οὔτε τὴν αἰτίαν, ἣτις ἐδημιούργησε τὴν νέαν ρωμαϊκὴν ἀποικίαν, ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν ἀνάμνησιν τῆς νίκης αὐτοῦ νὰ ἐπιβάλλῃ πέραν τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Αἱ δὲ μετ' αὐτὸν

¹) Βλ. B. V. Head—*Γ. Σβορώνου*, ἐνθ. ἄνωτ.—Πρβλ. C. Bursian, *Geographie von Griechenland*, Leipzig, 1862, τόμ. Α', σ. 32.

²) Παιυσαν. 10, 8, 2 «βασιλεὺς δὲ Αὐγούστος μετεῖναι καὶ Νικοπολίταις τοῖς πρὸς τῷ Ἀκτίῳ συνεδρίῳ τοῦ Ἀμφικτυόνων ἠθέλησε Μάγνητας μὲν καὶ Μαλιεῖς καὶ Αἰγιάνας καὶ Φθιώτας Θεσσαλοῖς συντελεῖν, τὰς ψήφους δὲ ὅσαι τούτων τε καὶ Δολόπων, οὐ γὰρ ἔτι ἦν Δολόπων γένος, *Νικοπολίτας* φέρειν».—10, 8, 3 «οἱ δὲ Ἀμφικτυόνες οἱ ἐπ' ἑμοῦ τριάκοντα ἀριθμῷ ἦσαν ἐκ Νικοπόλεως μὲν καὶ Μακεδονίας τε καὶ Θεσσαλῶν, ἀπὸ ἐκάστων ἀριθμῷ ἦσαν ἕξ».—«αἱ μὲν δὲ πόλεις Ἀθῆναι καὶ Δελφοὶ καὶ ἡ *Νικόπολις*, αὗται μὲν ἀποστέλλουσι συνεδρευούσοντας εἰς Ἀμφικτυονίαν πᾶσαν».

³) Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ. ἄνωτ. Α', 616. 619. 621 καὶ 627 ὑποσ. 64.

ἐπακολουθήσασαι προσώπων καὶ περιστάσεων μεταβολαὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσωσιν ἀνεπηρέαστον τὴν τύχην τῆς ἱερᾶς πόλεως.

Ἡ Νικόπολις ἰδρυθεῖσα περὶ τὴν δύσιν ἑνὸς παλαιοῦ κόσμου καὶ περὶ τὴν ἀνατολὴν ἑνὸς νέου, ἦτο φυσικὸν νὰ δεχθῆ ἄμεσώτατα τὰς ἐπιδράσεις ἀμφοτέρων. Κειμένη δὲ καὶ γεωγραφικῶς μεταξὺ τῶν δύο τούτων κόσμων φυσικώτατον ἦτο νὰ γίνῃ καὶ ὁ ἀπαραίτητος σταθμὸς τῶν πρὸς ἐπάλληλα πορευομένων. Οἱ ἀπὸ Ρώμης πρὸς ἀνατολὰς καὶ οἱ ἀπὸ τούτων πρὸς τὴν Ρώμην πορευόμενοι εὗρισκον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μικρὰν ἀπὸ τῶν κόπων τοῦ ταξιδίου ἀνακούφισιν, πολλοὶ δὲ καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς κοσμοπολιτικῆς συστάσεως τῆς ἐλευθέρας πόλεως, εἰς ἣν ὡς ἐν ἀσύλῳ¹ συνέρρεον παντὸς ἔθνους καὶ πάσης τάξεως ἀντιπρόσωποι. Ἐκεῖ συνέρρευσαν Ρωμαῖοι, Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες ὡς ἔμποροι καὶ φιλόσοφοι, ἀλλὰ καὶ ὡς κήρυκες τῆς νέας θρησκείας.

Ἐπὶ πόσον ὅμως χρόνον διετηρήθη ἡ ἀπὸ τῶν πρώτων ἔτι χρόνων σημειωθείσα καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος παρατηρηθεῖσα εὐανδρία καὶ ἐπίδοσις, ὡς καὶ εἰς ποῖον σημεῖον ἀκμῆς ἔφθασεν ἡ Νικόπολις, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, διότι ἐλλείπουσι σχετικαὶ πληροφορίαι· αἱ δὲ μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου περὶ αὐτῆς εἰδήσεις εἶναι τόσον ἀραιαί, ἀτελεῖς, ἱσχναί, συχνάκις δὲ ἀσαφεῖς καὶ ἀσήμαντοι, ὥστε ἐλάχιστα νὰ δύναται νὰ ὠφεληθῆ ἐξ αὐτῶν ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα.

Κατωτέρω καταχωρίζομεν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν πάσας τὰς μέχρι τοῦδε ὑφ' ἡμῶν συγκεντρωθείσας εἰδήσεις.

Ὁ Γερμανικὸς παρὰ τὴν Νικόπολιν. — Ὁ Τάκιτος ἀναφέρει ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ τὸν Αὐγουστον διαδεχθέντος Τιβερίου, ὁ γενναῖος καὶ γλυκὺς Γερμανικὸς, ὅτε τὸ δεύτερον ἐξελέγη ὑπάτος, εὗρισκετο παρὰ τὴν Νικόπολιν καὶ παρ' αὐτὴν περιεβλήθη τὴν ὑπατικὴν τήβεννον. Τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸ 17 μ. Χρ. ἔτος, καθ' ὃ ὁ Γερμανικὸς πλέων πρὸς τὴν Ἀσίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐπέπρωτο νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ρώμην εἰ μὴ ὡς κόνις ἐντὸς κάλλης φερομένης ὑπὸ τῆς χρηστῆς Ἀγριππίνης, ἐπλησίασεν εἰς τὴν Δαλματίαν, ὅπως χαιρετίσῃ τὸν ἐν αὐτῇ διατρίβοντα ἀδελφὸν αὐτοῦ Δροῦσον². Ἄν ὁ Γερμανικὸς ἐπεσκέφθη τὴν Νικόπολιν, μολονότι δὲν φαίνεται ἀπίθανον, δὲν γίνεται ἐν τούτοις σαφὲς ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Τακίτου, ὑφ' οὗ ρητῶς μόνον μαρτυρεῖται ὅτι ὁ ἕγγονος τοῦ Ἀντωνίου

¹) Ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν ἡ Νικόπολις ἐπὶ νομίματος ἀναγράφεται ὡς *ἱερὰ καὶ δούλον*.

²) Tacit. Ann. 2, 53 «Sequens annus Tiberium tertio Germanicum iterum consules habuit. Sed cum honorem Germanicus inijt apud urbem Achaiae Nicopolim, quo venerat per illyricum orum, viso fratre Druso, in Dalmatia agente».

καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Αὐγούστου εἰσηλθεν εἰς τὸν ἔνδοξον κόλπον καὶ ἐκεῖ ἀντίκρουσε τὴν πλήρη θλιβερῶν ἄμα καὶ εὐχαρίστων ἀναμνήσεων τῶν προγόνων αὐτοῦ εἰκόνα ¹.

Ἐπεσκέφθη ὁ Παῦλος τὴν Νικόπολιν; Πληροφορία, ἥτις θὰ εἶχε σπουδαίαν βεβαίως σημασίαν διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καθόλου, εἶναι ἡ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐπισκεψέως τῆς πόλεως ταύτης καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ διαμονῆς αὐτοῦ. Ἄτυχῶς ὁμοῦς ἡ περὶ τούτου εἰδησις εἶναι ἀμφοιθητήσιμος.

Εἰς τὴν πρὸς Τίτον ἐπιστολὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀναγιγνώσκομεν τὰ ἑξῆς: «ὅταν κέμψω Ἀρτεμᾶν πρὸς σε ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἐλθεῖν πρὸς με εἰς Νικόπολιν· ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι» ². Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου μανθάνομεν ὅτι ὁ Παῦλος εἶχεν ἀποφασίσει νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Νικόπολιν καὶ νὰ παραχειμάσῃ «ἐκεῖ» ἂν ὁμοῦς τῷ ὄντι μετέβῃ καὶ διεχείμασεν, ὡς προϋτίθετο, οὐδαμόθεν μανθάνομεν. Ἐπομένως τὰ περὶ τῆς θρησκευτικῆς καταστάσεως τῆς Νικοπόλεως πρὸ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεως τοῦ Παύλου καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ διδασκαλίας αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἰδρύσεως τῆς πρώτης ἐκκλησίας, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς βάσιμα ³.

Ἀμφοιθητεῖται ἀκόμη καὶ ἂν πρόκειται περὶ τῆς ἡπειρωτικῆς Νικοπόλεως ἢ περὶ ἄλλης τινὸς τῶν ὁμωνύμων καὶ δὴ περὶ τῆς ἐν Κιλικίᾳ. Ἄν δὲ τῷ ὄντι πρόκειται περὶ τῆς ἡπειρωτικῆς, ὡς τινες δέχονται ⁴, καὶ ἂν ἐπραγματοποιήθη τῷ ὄντι ἡ τοῦ Ἀποστόλου ἐπιθυμία, τότε αὕτη θὰ ἔλαβε χώραν μετὰ τὸ 63 μ. Χρ., καθ' ὃ ὁ Παῦλος ἀποφυλακισθεὶς ἀνεχώρησεν ἐκ Ρώμης καὶ ἐπεχείρησε τὴν τετάρτην ἀποστολικὴν ὁδοιπορίαν ἀπὸ Ρώμης εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ δὴ τὴν Ἔφεσον καὶ ἐκ ταύτης εἰς Μακεδονίαν καὶ αὖθις εἰς Ἔφεσον καὶ Κρήτην, ἔνθα κατέλιπεν ὡς ἐπίσκοπον τὸν Τίτον, ὃν προσκαλεῖ διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ εἰς Νικόπολιν.

Ὁ Ἐπίκτητος ἐν Νικοπόλει.— Κατὰ τὸ 94 μ. Χρ. ἔτος, καθ' ὃ ὁ αὐτοκράτωρ Δομιτιανὸς ἐξήλασε τῆς Ρώμης πάντας τοὺς φιλοσόφους, ὁ τοῦ Μουσωνίου μαθητὴς Ἐπίκτητος, ὁ ἐκ τῆς Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας, ὅστις ἔζη ἐν Ρώμῃ κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς δοῦλος τοῦ Ἐπαφροδίτου τοῦ ἀπε-

¹) Tacit Ann. 2,53 Simul sinus actiaca victoria inelytus, et sacratas ab Augusti manubias, castraque Antonii, cum recordatione majorum suorum adiit.

²) Ἀποστόλου Παύλου, Ἐπιστολὴ πρὸς Τίτον, κεφ. Γ', 12.

³) Γ. Σωτηρίου, Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ ἀνευρεθέντος ναοῦ ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠπείρου, Ἀθήναι 1915, σ. 6. Βλ. κατωτέρω περὶ τῆς χριστιανικῆς Νικοπόλεως.

⁴) Th. Zahn, Einleitung in das Neue Testament, Leipzig, 1897, τόμ. Α'. σ. 434 — Πρβλ. Γ. Δέρβου. Χριστιανικὴ Γραμματολογία, Ἀθήναι, 1903, τόμ. Α'. σ. 224. — Γ. Σωτηρίου, Τὸ ψηφιδωτὸν κλπ ἔνθα ἄνωτ.— Ὁ Μελέτιος (Γεωγραφία Παλαιὰ καὶ Νέα, Βενετία [ἐκδ. Ἀνθίμου Γαζή], 1807, τόμ. 2, σ. 279 κ. ε.) γράφει «εἰς αὐτὴν παραγέμασεν ὁ μακάριος Παῦλος».

E.Γ. ΠΕΤΡ. Κ.Τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

λευθέρου τοῦ Νέρωνος, ἔπειτα δὲ ὡς ἀπελευθέρως, κατέφυγεν εἰς Νικόπολιν, ἔνθα ἴδρυσε φιλοσοφικὴν σχολήν, εἰς ἣν Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι πάσης ἡλικίας συνέρρεον.¹ Ὁ φιλόσοφος ἔζη ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ λέγεται ὅτι εἶχε φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀδριανοῦ. Μαθητὴς τοῦ Ἐπικτήτου ἐγένετο καὶ ὁ Φλάβιος ὁ Ἀδριανός, ὅστις ἔγραψε τέσσαρα βιβλία τῶν διατριβῶν τοῦ Ἐπικτήτου.²

Μεσοβίος τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος ὁ γεωγράφος Πτολεμαῖος ἀπλῶς ἀναγράφει «Νικόπολις ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ»³. Λήγοντος δὲ τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος καὶ ἀρχομένου τοῦ τρίτου αἰῶνος ὁ Κάσσιος Ἰκάνας κατεχώρισε περὶ Νικοπόλεως ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἱστορίᾳ⁴ πληροφορίας, ὧν ἐγένετο σχετικὴ μνεία ἐν τῇ παρουσίᾳ.

Ὁ Ὠριγένης καὶ ἡ Νικόπολις.—Ἐκ τῆς τοῦ Εὐσεβίου Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας μανθάνομεν ὅτι ὁ Ὠριγένης (185-254;), ἐπιθυμῶν ν' ἀπακριβώσῃ τὰ κατὰ τὰς μεταφράσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οὐ μόνον τὴν ἑβραϊκὰ γλῶσσαν ἐξέμαθεν, ἵνα τὰς πρωτοτύπους γραφὰς ἴδιον καταστήσῃ κτῆμα, ἀλλὰ καὶ εἰς μακρὰς προέβη ἐρεύνας πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς προελεύσεως καὶ τῆς τύχης δύο ἐξ αὐτῶν. Μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ προσδιορίσῃ εἰς τίνα ἀνήκον αὗται «τοῦτο μόνον ἐπεσημήνατο» ὅτι τὴν μίαν πιθανὸν νὰ εὕρισκέ τις εἰς τὴν Νικόπολιν, τὴν δ' ἄλλην εἰς ἄλλον τινὰ τόπον⁵. Ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου μανθάνομεν μὲν ὅτι ὁ Ὠριγένης ἐπεσημήνατο τὸν τόπον, ἐν ᾧ ὑπώπτευσεν νὰ ἀνεύρῃ πληροφορίας περὶ τῆς μιᾶς τῶν μεταφράσεων, ἀν ὁμοίως μετέβη εἰς Νικόπολιν ἢ ἂν δι' ἄλλου ἐζήτησε τὰς ἀναγκαῖας πληροφορίας δὲν διδασκόμεθα.

Τὸ μόνον ἱστορικὸν κέρδος, τὸ ὁποῖον προκύπτει ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ὠριγένους ἐπισημάνσεως τῆς Νικοπόλεως, εἶναι ἡ βέβαιος ὑπόθεσις, ὅτι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος εἶχον προσφύγει εἰς τὴν *ἐλευθέραν* πόλιν, ὡς

¹) Πρὸβλ. Ed. Zeller-Marg. Εὐαγγελίδου, Σύνοψις τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, Ἀθήναι, 1886, σ. 244.

²) Βλ. προχειρῶς Ed. Zeller-Marg. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἄνωκ.

³) Πτολεμαίου 3, 13, 3.

⁴) Δίωκος Κασσίου, Ῥωμαϊκῆς Ἱστορίας: 50, 11 . 50, 12, 3 . 50, 12, 7 . 50, 31, 2 . 51, 1, 1 . 51, 1, 2 . 51, 1, 3 . 51, 1, 4 . 51, 4, 2 . 51, 4, 6 . 51, 6, 1 .

⁵) Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Βιβλ. 6, 16 (ἐκδ. Ed. Schwartz, Leipzig, 1914, σ. 236), «τοσαύτη δὲ εἰσήγατο τῷ Ὠριγένει τῶν θείων λόγων ἀπηκριβωμένη ἐξέτασις, ὡς . . . ἀνιχνεύσαι τε τὰς τῶν ἐτέρων παρὰ τοὺς ἑβδομήκοντα τὰς ἱερὰς γραφὰς ἐρμηνευκῶτων ἐκδόσεις καὶ τινὰς ἐτέρας παρὰ τὰς κατημαγευμένας ἐρμηνείας ἐναλλαττοῦσας, τὴν Ἀκύλου καὶ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος, ἐρευνῶν, ἃς οὐκ οἶδ' ὅθεν ἐκ τινῶν μυθῶν τὸν πάλαι λανθανούσας χρόνον ἀνιχνεύσας προήγαγεν εἰς φῶς· ἐφ' ὧν διὰ τὴν ἀσημότητα, τίνος ἄρ' εἶεν οὐκ εἰδώς, ἀπὸ τοῦτο μόνον ἐπεσημήνατο ὡς ἄρα τὴν μὲν εὕροι ἐν τῇ πρὸς Ἀκτίους Νικοπόλει, τὴν δὲ ἐν ἐτέρῳ τοιῶδα τόπῳ. — Πρὸβλ. ὅσα λέγει ὁ Γ. Σωτηρίου ἐν τῇ ὡς ἄνω μελέτῃ σ. 6. — Ἡ τοῦ Εὐσεβίου Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐγγραφή περὶ τὸ 315 μ. Χρ.

εις ἄστυον, πολλοὶ Ἰουδαῖοι, εἰς ἓνα τῶν ὁποίων ὁ Ὀριγένης ἀνεξήτει τὸν μεταφράστην ἢ τὸν κάτοχον τῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς μιᾶς τῶν μεταφράσεων, ὧν ἄδηλος ἢ προέλευσις¹.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους, δηλαδή ἐπὶ τοῦ Γαλλινοῦ (254—268), ἡ Νικόπολις φέρεται μεταξὺ τῶν ἐλληνίδων πόλεων (Ἀθηνῶν, Πατρῶν καὶ Κορίνθου), αἵτινες ἔκοπτον ἕτι χαλκοῦν νόμισμα². Τοῦτο ὁμῶς, ὡς ἀνωτέρω εἰπομέν, δὲν μαρτυρεῖ οὐδὲν ἕτερον περὶ τῆς καταστάσεως τῆς πόλεως εἰ μὴ μόνον ὅτι αὕτη διετῆρει ἕτι μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου τὴν σκωδῆν αὐτῆς ἐλευθερίαν³.

Τὸ βέβαιον ὁμῶς εἶναι ὅτι αἱ δύσκολοι ἡμέραι, αἷς ἐδοκίμασε τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ ἰδίᾳ τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ τμήμα κατὰ τὴν τελευταίαν πενητηκονταετίαν καὶ κυρίως ἀπὸ τῆς συστηματικωτέρας κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεως τῶν Γότθων (267 κ. ἑ.), ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ ἀφήσωσιν ἀνεπηρέαστον καὶ τὴν Νικόπολιν, τὴν ὁποίαν εἶχον θέσει εἰς δυσχερῆ θέσιν ἐμφύλιοι ἔριδες, σπάνις τροφίμων καὶ σεισμὸς καταστρεπτικὸς, ὅστις φαίνεται ὅτι εἶχε σκληρῶς πλήξει τὴν καὶ ἄλλως πύσχουσαν πόλιν⁴.

Ἄν δ' εἰς τὰ δεινὰ ταῦτα προσετέθη καὶ ἡ δῆσις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Γότθων, οἵτινες κατὰ τὸ 267 μ. Χρ., μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δεξιππου ἐκδίωξιν αὐτῶν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, ἐγράφησαν πιθανώτατα διὰ τῆς Βοιωτίας,

¹) Ὁ Ὀριγένης καταδικασθεὶς ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς συγκροτηθείσης ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Δημητρίου ἔφυγεν ἐξ Ἀλεξανδρείας κατὰ τὸ 232 εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης (ἰβλ. Γ. Δέρβου, Χριστιανικὴ Γραμματολογία, Ἀθήναι, 1904, τόμ. 1^ο, σ. 388). Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην φαίνεται ὅτι ἀνευρέθη ἐντὸς πίθου ἐν Ἰεριχοῖ μία τῶν μεταφράσεων τῆς Π. Διαθήκης περὶ ἧς ὁ Εὐδόξιος (ἐνθα ἄνωτ.) γράφει «ἐν γὰρ μὴν τοῖς Ἑξαπλοῖς τῶν ψαλμῶν μετὰ τὰς ἐπισήμους τέσσαρας ἐκδόσεις οὐ μόνον πέμπτην, ἀλλὰ καὶ ἕκτην καὶ ἑβδόμην παραθεῖς ἐρμηνείαν. ἐπὶ μιᾶς αὐτῆς σεσημαίνεται ὡς ἐν Ἰουδαίᾳ ἐρμηνείᾳ ἐν πίθῳ κατὰ τοὺς χρόνους Ἀντωνίνου τοῦ υἱοῦ τοῦ Σευήρου.» — Ὁ Μελέτιος (Γεωγραφία Παλαιὰ καὶ νέα, Βενετία, 1807, τ. 2, σ. 279) λέγει ὅτι «ὁ Ἐπιφάνειος Κύπρου γράφει ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν Νικόπολιν εὐρέθη κρυμμένη μέσα εἰς πιθάριον ἕκτη ἐκδοσις τῆς παλαιᾶς διαθήκης, εἰς τὸν καιρὸν ὁποῦ ἐβασίλευεν Ἀλέξανδρος ὁ παῖς τῆς Μαμαίας, ἐν τῷ ἕκτῳ ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁποίαν ἔφερον ὁ Ὀριγένης εἰς τὰ αὐτοῦ Ἑξαπλά». Εἶναι προφανές ὅτι ὁ Μελέτιος ἐσφαλῆ, διότι ὁ Ἀλέξανδρος τῆς Μαμαίας καὶ ὁ Ἀντωνῖνος ὁ τοῦ Σευήρου εἶναι μὲν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, Ἀλέξανδρος ὁ τοῦ Σευήρου καὶ τῆς Μαμαίας, ὅστις ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἔλαβε καὶ τὰς προσωνομίας τοῦ Μεγάλου καὶ Ἀντωνίνου (βασιλεύσας τὸ 222—235), ἀλλά, κατὰ τὸν Εὐδόξιον μία τῶν μεταφράσεων τῆς Π. Διαθήκης εὐρέθη ἐν πίθῳ ἐν Ἰεριχοῖ (τῆς Παλαιστίνης) ἐνθα καὶ εὐρίσκατο ὁ Ὀριγένης κατὰ τὸ 232 καὶ ὄχι ἐν Νικόπολει.

²) Βλ. Head - Σβοράνου. ἐνθ' ἄνωτ.—Ἰβλ. G. Finlay, Griechenland unter den Römern, Leipzig, 1851, σ. 53.

³) Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. Γ', σ. 257.

⁴) Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. Γ', σ. 240.